

Fàbrica de Can Guixà

Sant Quirze de Besora

Ubicació

Comarca:	Osona
Lloc/Adreça:	Carrer de Sant Josep núm. 1
Emplaçament	A la part de migdia de la població al costat del riu ter i també al costat del carrer de la Foradada i el de Jeroni Guixà i prop de la zona industrial
Alçada:	564,4
Coordenades:	
Latitud:	42.098770816755
Longitud:	2.225796433877
UTM Est (X):	435982
UTM Nord (Y):	4661033

Classificació

Número de fitxa	08237 - 91
Àmbit:	Patrimoni immoble
Tipologia	Conjunt arquitectònic
Estil / època:	Contemporani
Segle	XIX-XX
Any	1860, 1872, 1919
Autoria de l'element:	Josep Guixà i Tous
Estat de conservació	Regular
Notes de conservació:	El conjunt de a fàbrica conserva en bon estat a nivell estructural i de coberta. La nau més moderna i deprés de patir l'incendi de 1992 que la va afectar de forma parcial encara manté l'estructura en bon estat amb els forjats dempeus, les cobertes. Tot i així fa temps que el complex resta abandonat amb la qual cosa les finestres han patit actes bandàlics com ara els trencaments dels vidres i l'interior ha estat ocupat amb les parets guixades de graffiti. Pel que fa al cos embrionari del conjunt fabril que es disposa de forma perpendicular a la nau principal de la fàbrica ha patit desprendiments des revestiments, les obertures han perdut els tancaments i les cobertes tenen filtracions i humitats. Les antigues cases dels enginyers i capataços estan

parcialment habitades però els convindria un repàs. Finalment val a dit que la xemeneia la qual surt a l'IPA (inventari de Patrimoni arquitectònic de la Generalitat de Catalunya) amb el núm. 23787, numeració que s'ha mantingut per inventariar el conjunt fabril va ser enderrocada el 1997. Únicament continua en ús el salt d'aigua

Protecció	Inexistent
Tipus de protecció:	Inexistent
Número inventari	SÍ. IPA núm. 23787
Generalitat i altres inventaris	
Accés	Restringit
Ús actual:	Productiu
Titularitat	Privada
Titular:	6012801DG3661S0001RI
Autoria de la fitxa	Pere Cascante Torrella
Data de registre de la fitxa:	dt., 25/07/2023 - 01:15

Descripció

Es tracta d'un conjunt fabril erigit al marge esquerre del riu Ter molt a prop de la desembocadura del torrent de la Foradada amb aquest riu i a la part sud-oest del nucli Antic. La seva extensió total és de 9016 m² d'extensió amb uns 8368 m² de superfície construïda. Es compon bàsicament de la nau de la fàbrica desenvolupada amb un sistema de tres pisos per als embarrats dels telers amb una orientació est-oest i cobert amb una teulada a tres vessants de teula ceràmica àrab damunt de cavalls i llatges de fusta i amb el carener paral·lel a les façanes dels costats llargs que miren a migdia i tramuntana. Els forjats són amb volta de revoltó ceràmic damunt de bigues i pilars de ferro forjat. A la part nord-est i prenent una orientació nord-sud es desenvolupa un segon cos o nau rectangular formada per una PB+ 3 PP amb coberta a dues vessants que es projecta en sentit est-oest formant un angle recte i en el que estava ocupat per pisos dels enginyers, encarregats i potser també de l'amo i també una segona fabril, potser l'element més antic. La comunicació entre ambdós cossos (cos de la nau originària i cases dels amos, enginyers i encarregats) es feia mitjançant una escala il·luminada per una llanterna que sobresurt de les cobertes de les diferents naus en forma de clara boia amb coberta a quatre vessants.

Unit a aquest segon cos de naus i habitatges i en un nivell més baix i tancant una mena de pati format per la unió d'aquests cossos amb la fàbrica principal hi ha un darrer volum d'una sola planta que deixa al mig un espai rectangular descobert que estava ocupat per la xemeneia de la fàbrica.

De la segona nau-habitatges i seguint una orientació nord sud hi ha un conjunt de cases obreres que estan enganxades a la fàbrica i que delimitades per un mur de tancament configuren una mena de carrer. Finalment i al costat oposat de la nau fabril i coincidint amb l'arribada del canal que hauria alimentat la fàbrica des de la resclosa que hi ha sota el pont de Sant Quirze hi ha un darrer cos o annex destinat a acollir la turbina i el generador per a fabricar electricitat aprofitant el salt de l'aigua.

La nau de la fàbrica és de planta rectangular amb tres plantes pis separades per forjats de bigues de fusta i revoltó ceràmic sostingut per columnes de forja. La composició de les obertures en la façana és geomètrica i disposada de forma rítmica i ordenada en cadascuna d'elles seguint els models clàssics de les fàbriques de pisos. En total hi ha un conjunt de 17 finestres per planta situades en els costats més llargs i un total de 5 els costats més curts. Val adir que les que pertanyen a les dues primeres plantes estan coronades per arcs rebaixats

de maó ceràmic destacant-ne el fet que la sisena obertura començant per l'esquerra ha estat reformada per donar pas a un munta càrregues . La darrera planta sembla haver estat afegida a posteriori ja que entre la P1 i la P2 hi ha una cornisa de maó ceràmic que indicaria una primera cota del ràfec de la coberta que amb el temps seria sobrealçada afegint un segon pis. Aquest darrer tindria el mateix nombre d'obertures que les plantes inferiors amb la diferencia que serien quadrangulars i de mides més aviat petites. Corona la façana un ràfec format per bigues de fusta que sostenen l'encadellat de la coberta i el seu voladís que es projecta per damunt de la façana. La coberta a tres vessants és de teula ceràmica àrab. L'aparell és arrebossat amb un capa de ciment gris i un acabat remolinat. L'interior que hauria acollit els telers i els embarrats esta completament buit deixant les naus completament despullades dels seus elements i fora d'ús.

El cos originari i embrionari del conjunt fabril es disposa amb una orientació nord-sud a la part nord-est de la nau principal i en la que se li annexiona en forma d'angle recte a la part nord un segon cos que resulta ser una prolongació del primer i emprat com a cases dels encarregats, amos i personal aliè a la fàbrica. La nau originaria es correspon amb una construcció de planta rectangular formada per PB+2PP+ golfes cobert amb teulada a dues vessants de teula ceràmica damunt de cavalls i llates de fusta i amb el carener paral·lel a la façana principal que s'orienta a llevant. La separació dels forjats horitzontals és mitjançant sostres de bigues de fusta i revoltó ceràmic sostingut per columnes de ferro forjat. L'accés es fa per mitjà d'una escala que hi ha oberta a la part nord-oest la qual també comunica amb els pisos dels encarregats, casa de l'amo i oficines, entre altres. Aquesta escala és il·luminada per una llanterna amb coberta piramidal que sobresurt del pla de la teulada i coberta amb quatre vessants i finestres rectangular. En quant a la composició de les façanes hi ha predomini del buit respecte el massís amb un conjunt de 7 finestres en planta baixa, dues d'elles paredades , 6 més a la planta primera (antigues balconeres paredades) les quals s'organitzen en sèries de tres al voltant d'una balconera central amb la barana de forja amb barrots de secció circular i passamà recte . La planta segona està distribuïda amb seriacions de quatre balconeres centrals; les dues del mig amb barana de barrots i motius geomètrics fets en ceràmica, les dues següents amb barana de forja que sostinguda per una cornisa de maó disposada en degradació sobresurt poc del pla de la façana i seguides d'una finestra i una balconera de les mateixes característiques que les ja esmentades anteriorment i finalment la darrera planta manté la seriació del primer pis amb dues balconeres centrals de barana de barrots de forja i també ceràmics i un conjunt de dues finestres i una balconera a cada costat i de la mateixa forma i composició que les altres. Corona la façana una cornisa de perfil bisellat feta amb maó ceràmic que sosté el ràfec de la teulada. L'aparell és de maçoneria de còdols de riu mal treballats i escairats, units amb argamassa de calç i filades irregulars i amb els coronaments de les obertures fetes en maó ceràmic disposat a "sardinell" amb les cantonades de pedra picada. Presenta restes de revestiment i enlluït de calç molt desfet i en mal estat.

La façana de llevant presenta la mateixa composició que la de ponent bé que amb més modificacions.

Tal i com s'ha comentat aquesta nau se li adossa a la part nord-est un segon cos que resulta ser una prolongació d'aquest primer ja que té la mateixa alçada, volumetria i estil constructiu amb la qual cosa s'interpreta que va ser fet de forma coetània i a la vegada que s'erigia la nau de la fàbrica. Queda comunicat i connectat amb la nau de la fàbrica per mitjà de la Caixa d'escala central. Es tracta d'un cos també rectangular compost per una PB+ 2P+golfes que a diferencia de la resta de naus hi ha un predomini del massís respecte el buit amb una porta coronada en arc rebaixat a la planta baixa seguida de una planta primeria on hi ha dues balconeres tancades amb persianes de llibret que donen pas a un balcó corregut que sobresurt del pla de la façana i que està format per una llosana de maó i una barana de forja amb barrots de ferro forjat de secció trenada amb passamà recte. Damunt d'una de les balconeres hi ha l'anagrama Marià. Aquestes obertures són coincidents amb finestres rectangulars amb esplandit intern a la planta segona i unes darreres obertures a planta sota teulada. Tal i com succeïa amb la nau embrionària de la fàbrica aquesta façana també està coronada per una cornisa de perfil bisellat i feta en maó ceràmic i situada a la mateixa cota que l'anterior com a continuïtat de la mateixa. L'aparell de la façana està revestit amb una capa d'enlluït de calç amb els emmarcaments de les obertures en color marró clar que en els punts on ha desaparegut s'observa una fàbrica de maçoneria i còdols de riu disposats en filades irregulars i horitzontals i

unides amb argamassa de calç. Té les cantonades en pedra picada i les llindes i coronaments de les obertures en maó ceràmic. A aquest cos se li annexionen altres afegits i ampliacions a la par test de forma paral·lela a la nau de la fàbrica primerenca i tancant a migdia amb les naus dels telers i formant una mena de pati tancat on hi havia la xemeneia principal, avui desapareguda després de ser enderrocada el 1997.

Finalment i adossant-se a la part nord-est de la part destinada als habitatges dels encarregats, amos i enginyers hi ha una ala que es projecta a tramuntana fins al carrer de Josep Guixà i en el que es disposen els habitatges de obrers , enginyers i capatassos i compostos per una PB+1P coberts amb teulada a dues vessants de teula ceràmica damunt de cavalls i llates de fusta i amb el carener paral·lel a la façana principal orientada a l'oest. Es tracta d'un conjunt d'habitatges i cases obreres construïdes entre mitgeres i desenvolupats en un sol volum i les quals s'organitzen amb seriacions de porta i finestra en planta baixa i balconera i finestra al primer pis amb balcó que sobresurt del pla de la façana i amb barana de ferro forjat amb barrots de secció simple i passamà recte. Les finestres contenen barretes emmarca vidres i les persianes són de corda. Corona la façana un ràfec i cornisa bisellats. Cal destacar que la façana està arrebossada i estucada amb enlluït de calç de color ocre que no deixa veure l'aparell constructiu. La façana que mira al carrer Josep Guixà hi ha obertes a nivell del primer pis tres finestres coronelles amb un acabat en forma d'arc ogival format pels maons de la mateixa obertura disposats de forma esglaonada i formant un arc. Aquest tipus d'obertura recorda les finestres "modernistes" d'altres edificis, doncs va ser construïda al mateix moment.

Finalment el darrer element de la fàbrica es correspon amb el cos de les turbines i el salt format per un cos annex a la nau dels telers i compost per tres arcs de mig punt de maó ceràmic que corresponen amb el carcabà on hi ha les turbines i tres finestres coronades ne arc rebaixat també de maó al primer pis. Aquesta turbina encara està en funcionament i fabrica llum i electricitat per a l'enllumenat públic. Correspon amb la única part del conjunt fabril que manté un ús "industrial"

Observacions:

La fàbrica de Can Guixà experimenta un seguit de cossos i evolucions que són fruit del creixement que aquesta indústria va significar per la vila de Sant Quirze. Tal i com hem comentat sembla que la part més antiga correspon a la part nord-oest amb la presència d'una nau de pisos de PB+3PP la qual va unida a un cos rectangular en forma de L i destinat als habitatges dels encarregats, capataços de la fàbrica i potser també i en un inici dels amos de la fàbrica. Aquest cos de maçoneria de còdols de riu i bastiments de maó ceràmic estava enlluït amb calç i restava unit i comunicat amb la nau per mitjà d'una escala central que actuava com a eix de comunicació vertical. Darrere el volum d'aquesta primera nau se li va annexionar la xemeneia ,enderrocada el 1997 i que segons les fitxes de l'IPAC especifica *"col·locada damunt de dos cossos de planta cúbica, l'inferior feia 321 cm i el superior 295 cm. El diàmetre de la base de la xemeneia era de 923 cm i tenia una alçada aproximada de 35 m. Al capdamunt estava lleugerament deteriorada ja que s'havia perdut el barret que la coronava. Per bé que es conservava en força bon estat , estava lleugerament inclinada al seu terç superior , cap a tramuntana. A través del cos cúbic que formava la seva base s'accedia al centre de la xemeneia, mitjançant un passadís. Tota ella era de rajoles i eren destacables les de la base que tenien una secció corba"*.

Finalment i a principi del segle XX es va annexionar en el moment de major producció una segona nau de dos pisos destinada acollir els telers, deixant la vella com a habitatges del personal encarregat de la fàbrica i altres usos i cobert amb teulada a dues vessants i carener paral·lel i en el que a mesura que la fàbrica creixia se li afegí un tercer pis adquirint la imatge que ens ha arribat als nostres dies.

Pel que fa al salt i la turbina, encara en funcionament presenta una alçada de 6,29 m i 5000 l/s de cabal mitjà i produeix electricitat que abasteix la xarxa d'enllumentat públic.

El conjunt fa temps que resta abandonat i poc a poc es va deteriorant.

Història

Les primeres referències que tenim de la família Guixà són de 1813 quan apareix la figura de Josep Guixà i Tous, natural d'Igualada i amb antecedents de tradició tèxtil que es remunten des de l'any 1777 i que després de muntar una fàbrica a Manlleu el trobem instal·lat a Sant Quirze on al 1860 munta una fàbrica de cotó al capdavant del Carrer Torelló en una peça de terra que havia comprat a Pau Vinyes a la zona que es denominava "les vinyes". (Serrallonga. Ob. cit. p-79, Cabana, F, 1994 p- 399-400). Aquesta indústria tenia 42 operaris que feien moure 9 cardes i 2880 fusos moguts per aigua que es va aconseguir amb la construcció d'una resclosa a sota del denominat "malpas" i amb una inversió de 292.800 rals (16.640 ptes.). D'aquesta fàbrica en conservem la imatge d'una vista general del 1880 i publicada en un programa de la festa major (Ajuntament de Sant Quirze de Besora, 1995) i corresponia amb una fàbrica de planta rectangular i composta de PB+2p i coberta a dues vessants amb el carener perpendicular a la façana. S'observa que està tancada darrere murs del carrer Torelló i a la planta baixa hi han dues arcades del carcabà. Poc després arribà el germà de Josep, Francesc que actuarà com a majordom de la fàbrica i tindrà residència al carrer de Sant Josep 1, és a dit dins de la mateixa fàbrica. Aquesta fàbrica que abastava el territori de Sant Quirze i entorns va tenir una curta durada ja que va clausurar el 1866. La fàbrica dels Guixà i en concret la figura de Josep va tenir ressò a la població ja que va finançar obres com la portada d'aigua de la Font de la Petja, la pavimentació dels carrers, la construcció de l'hospital, l'escola.... El seu domicili era a la Plaça Major núm. 3. A banda d'aquesta fàbrica del carrer Torelló n'existien altres com la de Joaquim Gros precedent a Guixà i primera instal·lació fabril de Sant Quirze amb 1600 fusos moguts per aigua., Antoni dot amb 1 batan, , 1 tondosa 1 màquina per netejar (moguts per aigua) que faria al·lusió al molí nou i vinculada a la indústria llanera i Joaquim Gros amb 1600 fusos moguts per aigua. (Serrallonga ob. cit. p-213).

Després de donar de baixa aquesta fàbrica degut a la crisi de la indústria tèxtil cotonera seguida d'una crisi financera, el 1872 trobem una nova societat Tous Guixà y CIA que no era ni més ni menys la SS Tous i Cia amb 18 cardes i 4380 fusos als locals de Can Guixà, potser a la nau primerenca que hem descrit unes línies més amunt. Els Guixà i el Tous tenien vincles amb els Llanas, empresaris de Manlleu i fortament lligats a importants financers de Barcelona. Val a dir que la família dels Tous era una de les grans famílies Igualadines que es van enriquir fora de la seva ciutat. Així i a tall d'exemple Nicolau Tous i Soler era un conegut filador de Barcelona i el seu fill Nicolau Tous i Miralpeix serà l'home fort de la Maquinista Terrestre i Marítima de Barcelona (DDAA. 1996. Retalls d'història del segle XIX). Consultant les matrícules industrials a l'arxiu històric de Sant Quirze podem veure com es va donant d'alta l'any 1876 Tous Guixà y Cia amb 9 cardes i 6700 fusos, el 1878 es donen de baixa 9 cardes, el 1879, 50 telers, el 1881 9 cardes, 6700 fusos i 100 telers moguts per aigua, el 1884, 6800 fusos, 124 telers i un taller d'ajust i el 1887 només hi ha 2600 fusos i 20 telers. Els altres desapareixen (es dona de baixa part de la fàbrica) . El 1888 es tornen a donar d'alta 5240 fusos i 60 telers que es veuen incrementats el 1889 amb 7840 fusos i 80 telers, el 1891 passen a ser 7290 fusos i 100 telers, el 93 hi ha un augment de 810 fusos que al 1898 arriben a ser un total de 8100 , 136 telers. El 1903 s'electrifica la fàbrica que continua la seva alta producció en els anys que segueixen a continuació 1904 amb 7824 fusos de filar. 166 telers mecànics. Al 1906 a l'empresa s'hi suma Jeroni Guixa a part Tous i Guixa i Cia el qual representa un 10% de 2662. Aquesta empresa es dona de baixa el 1908 amb 7824 fusos, 106 telers, 1 màquina de parar, serralleria i enllumenat elèctric. Es dona de baixa el 1909 i el 1910 apareix amb el nom de Guixà Bonet i Franch amb 45000 fusos de filar i retòrcer , 90 telers mecànica moguts per la força de l'aigua, 1 màquina de parar, serralleria, electrificació...que el 1911

passa a tenir 6000 fusos de filar i 170 telers mecànics. El 1914 en són 7000 fusos i el 1915 són 7800. El 1919 es dona de baixa Guixà Bonet i Franch amb 9840 fusos de fikar 280 de tòcre, enllumenat per donar pas a Hilaturas Guixà S.A que perdurà fins el 1987. Ara bé a la fàbrica Guixà hi trobem altres empreses com ara el 1909 Antoniu Cuadrench amb 276 fusos de filar i retòrcer. Els Cuadrench tenen una curta durada a les instal·lacions de can Guixà ja que el 1912 es donen de baixa. L'aparició d'altres empreses a dins d'un mateix complex fabril era habitual per poder aprofitar les mateixes naus, salt d'aigua etc. (Serrallonga,1998. Ob. cit, AMSQB. Matricules industrials)

A banda els empresaris Guixa van estar vinculats amb l'ajuntament de Sant Quirze finançant obres com l'escorxador o la casilla i les seves fàbriques van protagonitzar algunes revoltes del moviment obrer com ara les queixes de 1860 i 1862 per millorar les condicions salarials, molt baixes, l'explotació de dones i nens. El 1869 es documenta una vaga a Can Guixà ja que per una banda els empresaris es senten abandonats de la fidelitat dels treballadors "falta de respeto y subordinación a las autoridades" i per l'altra els treballadors reclamen millors salarials i millors condicions en el treball. El 1906 i 1908 hi torna a haver vagues per reclamar millors condicions laborals. el 1908 hina un dur enfrontament del proletariat i els encarregats de les fàbriques. La setmana tràgica seguida dels enfrontaments hi van ser constants a la vila de Sant Quirze.

L'any 1987 la fàbrica de "hilaturas Guixa. S.A" tancava definitivament davant la crisi del tèxtil i la impossibilitat de competir amb les països asiàtics. L'any 1992 un incendi destruï part de les naus i el 1997 es va enderrocar la xemeneia. Avui dia és un espai desolat i completament abandonat

Bibliografia

ANGLADA ALBERT, 2019. Poder i diners de la Jet-set d'osona el Ripollès i el Bages, el Vallès Oriental, la Garrotxa i la seva relació amb Barcelona. Vol III. Crònica de l'alta societat local.

CABANA, FRANCESC. 1192-94. Fàbriques i empresaris. Els protagonistes de la revolució industrial a Catalunya. Gran Enciclopèdia catalana . Vol II 420-421.

ESPADALER PARCERISSAS, R ;1995.El tèxtil fil conductor de la nostra història. Programa de la Festa Major. Ajuntament de Sant Quirze de Besora.

GENERALITAT DE CATALUNYA. DEPARTAMENT DE CULTURA. Inventari de Patrimoni arquitectònic de Catalunya

SERRALLONGA URQUIDI, JOAN, 1998. sant Quirze de Besora de 1714 a l'actualitat. Eumo editorial

DDAA, 1996. Retalls d'història del segle XIX. Club d'història local. Sant Quirze de besora

DDAA. Ruta del patrimoni fluvial industrial. Can Guixà. Conserci del Ter

AMQ. Matricules industrial de 1854-1940. tarifa 3 a

AMQ. Cuaderno de liquidaciones y amillaramiento.1862. Carpeta 1016.

<https://ca.wikipedia.org-wikimedia-xemeneia> de can Guixa

<https://plazaspublicasbcn.blogspot.com-2020/08-Els-Guixa-i-els-Tomas-a-Sant-Quirze-de-Besora>

